

ORUCUN FARZ KILINMASI*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi, ihsânı, ikrâmı, her türlü lütfu dünyada, âhirette sizlerin olsun, üzerinize olsun... Allah, sevdiklerinizle beraber, iki cihanda cümlelerinizi aziz ve bahtiyar eylesin... Kur'an-ı Kerim'in yolunda dâim eylesin... Peygamber Efendimiz'in sünnet-i seniyyesine sımsıkı sarılıp, Efendimiz'in sevgisini, rızasını kazanmanızı nasib eylesin...

Bakara Sûresi'nin ayetlerini anlata anlata, nihayet 183. oruç ayetine ulaşmış olduk. Bu sohbetimde 183 ve 184. ayetleri izah edeceğim. Daha sonraki ayet de yine oruçla ilgili ama, onu bir dahaki haftaya bırakacağım.

Önce ayet-i kerimelerin metnini okuyalım!
Bi'smi'llâhi'r- rahmâni'r-rahim:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا
كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

(البقرة: ١٨٣)

(Yâ eyyühe'llezîne âmenû kütibe aleykümü's-sıyâmu kemâ kütibe ale'llezîne min kabliküm lealleküm tettekùn.) (Bakara, 2/183)

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ
عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ
يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا
فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

(البقرة: ١٨٤)

(Eyyâmen ma'dûdât, femen kâne minküm merîdan ev alâ seferin fe'iddetün min eyyâmin uhar, ve ale'llezîne yutîkùnehû fidyetün taàmu miskîn, femen tetavvaa hayran fehüve hayrun lehû ve en tesùmû hayrun leküm in küntüm ta'lemûn.) (Bakara, 2/184) Sadaka'llàhu'l-azîm.

a. Orucun Farz Oluşu

Allah-u Teâlâ Hazretleri buyuruyor ki biz mü'min kullarına: (Yâ eyyühe'llezîne âmenû) “Ey iman eden kullar, ey iman edenler! (Kütibe aleyküm) Sizlerin üzerinize yazıldı.” Bu ne demek?.. “Sizlerin boynuna, omuzuna bir mükellefiyet olarak yüklenildi. Sizlerin yapması gerekli bir ibadet oldu, kaydedildi, tayin edildi. Sizlere farz kılındı.” mânâsına.

Nedir farz kılınan?.. (Es-sıyâmu) “Oruç sizlerin üzerine de yazıldı, farz kılındı.”

Sıyâm ve *savm*; Arapça'da insanın kendisini tutması mânâsına gelen bir kelime. Tutmak, alıkoymak mânâsına. Tabii buradaki mânâsı; ibadet maksadıyla belirli zamanda, yâni fecr-i sâdıkın tulûundan, güneşin batışına kadar; sabahın vaktinin girdiği imsak zamanından, imsak dakikalarından, güneşin battığı akşam vaktine kadar yemekten, içmekten ve ailevî, cinsî ilişkiden insanın kendisini tutması mânâsına geliyor. Zâten *imsak* da, yemekten, içmekten insanın kendisini tutması mânâsına bir kelime.

Biz Türkçe'de *savm* kelimesini biliyoruz, ama *sıyâm* kelimesi daha nadir kullanılıyor. *Savm-ı Aşûre* diye biliyoruz. Daha ziyade Farsça'dan geçme *oruç* kelimesini kullanıyoruz.

Oruç kelimesi, Farsça bir kelimenin Türkçeleşmiş halidir. Farsça'daki aslı *rûze*'dir. Farsça'da *rûz*, gün demek. *Rûze*; bir günde tutulan oruç, yâni aç durma ibadeti mânâsına. Türkçe'de "r" ile başlayan Türkçe kelime yoktur. R ile başlayan kelimeleri, Türkler komşu milletlerden çeşitli sebeplerle almışlardır. Tabii her millet lisânına kelime alır. Kelimeler hudutlardan başka milletlere geçer. Biz de bu gün birçok Latince, Yunanca, İngilizce, Almanca, Fransızca kelime kullanıyoruz. Meselâ *istasyon* kelimesi, meselâ *iskele* kelimesi o dillerden geçme. Eskiden de Arapça'dan, Farsça'dan kelimeler geçmiş.

Rûze kelimesi Türkçe'ye geçmiş ama, Türkçe'de r harfini kelimenin başında kullanma yok.

Dilin âdetinde, dilin yapısında, alışkanlığında bu yok. L harfiyle, R harfiyle başlayan bir kelime yok. Böyle bir kelime Türkçe'ye girerse, tabîî konuşmada bu kelimenin başına bir harf ekleyerek r harfini telaffuz ediyor Türk zevki. Meselâ *limon* demez, *ilimon* der; *Receb* demez, *İreceb* der. Daha uzuyor ama, bir harf ekleyince telaffuzu kolay oluyor. *Ramazan* demez, *Iramazan* der, köylümüz konuşurken. Yâni, bu işleri bilmeden, tabîî olarak konuşurken böyle yapar. Meselâ j harfi olmadığından Türkçe'de, *jandarma* yazılsa bile, *candarma* der. Bunun gibi.

Bu *rûze* kelimesini de *urûze* olarak, başına u ekleyerek almış. Sonra o *urûze* de, *oruç* haline gelmiş. *Oruç*; yâni bir günde yemekten, içmekten uzak durarak yapılan mâlûm ibadet mânâsına.

Biz *oruç* kelimesini kullanıyoruz; kökeni Farsça, *rûze* kelimesi. Arapça'sı *siyâm* ve *savm*. Siyam, savm, oruç sizin boynunuza farz kılındı ey iman edenler!..

b. Orucun Eski Ümmetlere de Emredilmesi

Demek ki, Peygamber Efendimiz'e bağlı Ümmet-i Muhammed, bizler bu ayetle beraber oruç tutmak vazifesine, şerefine mazhar olmuş oluyoruz. Bu oruç tutmak, bir ibadet olarak bize emredilmiş oluyor.

(*Kemâ kütibe ale'llezîne min kabliküm*)

“Sizden öncekilere; o kimseler ki sizden önce idiler, onların üzerine yazıldığı gibi, sizin üzerinize de yazıldı.” Demek ki, bizden önceki milletlere, ümmetlere, İslâm’dan önceki, Peygamber SAS Efendimiz’den, Ümmet-i Muhammed’den önceki ümmetlere de oruç ibadeti yazılmış. Allah-u Teâlâ Hazretleri oruç ibadetini onlara da emretmiş, onlar da tutmuşlar.

Bizden öncekiler kimler?.. Tefsir kitaplarında, Adem AS’dan beri insanların oruç tuttuğu bildiriliyor. Bazı tefsir kitaplarında da, Nuh AS’dan itibaren oruç tutulduğuna dair kayıtlar var. Tabii bunların doğruluğunu, sıhhatinin ne kadar kuvvetli olduğunu Allah-u Teâlâ Hazretleri bilir. Ama buradan biliyoruz ki, bizden önceki milletler de bu oruç ibadetini emir olarak almışlar, tutmaları gerekmiş.

Mûsâ AS’ın kavmi, Aşûre orucu tutarlarmış. Tabii Aşûre orucunu ne maksatla tutuyorlar?.. Firavun’un gözlerinin önünde helâk olduğunu görüp, Firavun’dan kurtuldukları gün oluyor Aşûre günü. Ondandır tutmuşlar. Ama ondan önce de oruç ibadeti varmış. Hristiyanlarda da oruç ibadeti varmış.

Bize de onlara yazıldığı gibi yazılmış. Onlara yazıldığı gibi... Bu benzetme ne yönden?.. Acaba oruçlarımız aynı zamanda mıydı, aynı miktarda mıydı, aynı sıfatta, aynı şekilde miydi?..

Bazı rivayetlerde geçiyor ki, Allah-u Teâlâ Hazretleri, daha önceki ümmetlere de farz kılmış. Nitekim Abdullah ibn-i Ömer RA'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber SAS buyurmuşlar ki:¹

صِيَامُ رَمَضَانَ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى الْأُمَّمِ قَبْلَكُمْ

(ابن أبي حاتم عن ابن عمر)

(*Siyâmu ramadâne ketebehu'llâhu ale'l-ümemi kableküm*) “Ramazan orucunu Allah-u Teâlâ Hazretleri sizden önceki ümmetlere yazdı.” diye bir uzun hadis-i şerif. Kısa bir cümlesi bu. Böyle bir rivayetten bahsediliyor.

Bu Ramazan orucu hristiyanlara da yazılmış, farz kılınmış. Fakat bu Ramazan döndüğü için, zamanla oruç tutulan mevsimler değişir. Çünkü ay hesabıyla olan sene 354 gündür. Güneş yılı olan 365 günden, 11 gün eksik. Bu her yıl on bir gün eksik ola ola, biraz daha çabuk başlıyor. Ocak, şubat, mart, nisan... gidişine göre ters istikamete doğru gelir. Meselâ, şimdi Ramazan kışlarda tutuluyor, gerileyecek son bahara doğru. Ondan sonra 15-20 yıl geçince, tam yazın çatır çatır sıcaklarında oruç tutulacak. Çünkü her yıl on bir gün daha erken başlayacak ay takvimi. Böylece 33 yılda, bir sene fark edecek, mevsimleri değişecek.

¹ İbn-i Ebî Hâtim, *Tefsir*, c.I, s.460, no:1649; *Feyzu'l-Kadîr*, c.I, s.129, no:128; *Kenzü'l-Ummâl*, c.XV, s.1383, no:43630.

Orucun tutulduğu mevsimler değiştiği için, onların alimleri oturmuşlar, “Mevsimin çok sıcak olmadığı, orucun zor tutulmadığı, çok soğuk olmadığı, üşünülmeyen, terlenmeyen bir zamana nakledelim!” diye ilkbahara nakletmişler. Bu değiştirmeden dolayı da, keffaret olsun diye Ramazan orucunu kırk güne çıkartmışlar.

Sonra, hükümdarlarından bir tanesi rahatsızlanmış, ağzı yara olmuş. Orucu tutamayınca demiş ki:

“—Bu orucu ben tutamıyorum, ama iyileştikten sonra bir hafta fazlasıyla tutacağım!” demiş.

Böylece 47 gün olmuş. Ondan sonra bir başka hükümdar gelince demiş:

“—Bu yedi gün ne oluyor? Bunu ona tamamlayalım!” demiş.

Üç gün daha ilavesiyle 50 gün olmuş, *hamsîn* diyorlar. Sonra bu oruç tutmayı da, perhize çevirmişler. Bilmem yumurta yemeyecekler, hamur yemeyecekler vs. haline getirmişler, yâni değiştirmişler.

Eski ümmetlere de böyle emredilmiş olan bir ibadet. Zaman bakımından aynıymış, miktar bakımından aynıymış demek oluyor bu rivayetlere göre. Ama onlar değiştirmişler.

Onun için, bu Ramazan hilâli göründü mü, görünmedi mi diye ilk gün tereddüt ediliyor, konuşuluyor.

“—E canım görünse de, görünmese de ihtiyaten bu tereddütlü günde oruç tutsak olmaz mı?..”

Olmaz! Yasaklamış Peygamber Efendimiz. Yevm-i şek orucu; “Ramazan’sa, Ramazan’a sayılsın; değilse, ihtiyaten bir oruç tutmuş oluruz.” gibi bir şey olmaz! Çünkü eski ümmetler ibadetlere böyle ekleyerek, ibadetlerin vasıflarını değiştirdiler, bozdular. Böyle bir şey yapılmasın diye, alimlerimiz kesin hadis-i şerifler rivayet ederek, bu hususu beyan etmişler. Yâni emredileni aynen yapmak, herhangi bir sebeple değiştirmemek ve güzel bir şekilde edâ etmeye çalışmak lâzım!

(*Lealleküm tettekùn.*) “Tâ ki, ola ki sizler sakınırsınız; yâni kendinizi vikâye edersiniz, korursunuz, müttakîlerden olursunuz, korunabilirsiniz.” Bu ne demek?.. Oruç tutarsanız, nefsinize hakim olursunuz, iradeniz kuvvetlenir. Böylece günaha düşme tehlikelerinden kendinizi korursunuz, sakınırsınız, Allah’ın en sevdiği müttakî kul derecesine çıkarırsınız.

Allah-u Teâlâ Hazretleri, böyle nefsinin şehvâtına, hevesâtına hakim olan, kendisini tutan; aklına göre, mantığına, vicdanına göre hareket eden kullarını sevdiğinden, onu sağlar. Böyle yaparsanız, inşâallah siz de o duruma gelirsiniz.

Oruç insanın nefsini zayıflatır, nefsânî arzularını zayıflatır. Böylece kötülöklere meyli azalır. Nefis kuvvetlendikçe, insanı çekip sürükler. Ama zayıfladığı zaman da, mecâli olmadığından yapmaz.

Böylece onun en çok sevdiği, istediği yemek, içmek gibi arzuları ona vermemek suretiyle; yanlış şeyler istediği zaman, yapılmaması, istenmemesi gereken şeyler istediği zaman, kendini tutma melekesini de insan elde etmiş olur, kazanmış olur.

Yâni, bu bir idmandır. İnsan bu idmanı yapa yapa, yapılmaması gereken bir işle karşılaştığı zaman, düşünür; “Bu yapılmamalı, bu günah, bu yanlış bu zararlı...” diye nefesine hakim olur.

Başkası hakim olamıyor:

“—Kendime hakim olamadım hakim bey, suçu işleyiverdim...”

Kendime hakim olamadım, kızdım, öldürdüm.”
Hep suçlar böyle hakim olamamaktan oluyor.

“Oruç tutmak size farz kılındı; tâ ki böyle sakınıp korunabilen, günahlardan uzak durabilen, takvâ ehli insanlar olabilesiniz.” diye, birinci ayet-i kerimede böyle bildiriliyor. Yâni oruç, takvâyâ götüren bir çare olmuş oluyor.

Oruç farz kılındı. Oruç tarih olarak ne zaman farz kılındı?.. Medine-i Münevvere’de farz kılındı. Hicretten bir buçuk sene kadar sonra, Şa’ban ayında farz kılındı.

Peygamber SAS Efendimiz Mekke’de oruç tutmaz mıydı?.. Rivayetlere göre, Hazret-i Aişe-i Sıddîka Vâlidemiz’in bildirdiğine göre, Mekke’de Kureyş, Aşûre orucunu tutarlardı. Peygamber SAS Efendimiz de tutardı.

Medine-i Münevvere'ye gelindiği zaman da, daha oruç ayetleri –bu okuduğumuz ayetler– inmeden önce, eyyâm-ı biyz oruçları denilen, Arab ayların on üç, on dört ve on beşinde oruç tutardı.

Arab aylar, yâni Muharrem, Sefer, Rebiü'l-evvel, Reb'l-hir, Cumde'l-l, Cumde'l-hire, Receb, Şa'ban, Ramazan, Şevval, Zilkde, Zilhicce... Bunlar kamer aylardır. Ayın hill olarak ilk doğuşundan, kayboluşuna kadar geçen süre bir aydır. Tekrar yeni hill doğunca, yeni ay başlamış oluyor. Bir yeni hillden, ikinci yeni hille kadar geçen zamana bir ay deniyor.

Bu ayın sresi yirmi dokuz buçuk gündür. Küsuratlı olduğundan, bazen bu küsurat yaşanılan aya eklenir, ay bir gün uzar. Onun için bazen yirmi dokuz olur, bazen otuz olur. Ama başlangıç için esas, hillin görünmesidir. İnşallah önümüzdeki hafta ayet-i kerimeyi okuyunca, hillin görünmesiyle ilgili hususları da konuşacağız.

Bu ayın on dördü, dolunay zamanıdır. On beşi, dolunayın biraz eksildiği zamandır. On üç de, birazcık bu tarafından eksik olduğu zamandır. On dördünde tamamlanır. Gece içinde de yavaş yavaş büyümeye ve değişmeye devam eder. Fakat biz o değişmeyi gözümüzle fark edemeyiz. Belki fotoğraf makinesiyle tesbit edilse, resimler ince ölçeklerle incelense; bir gece içindeki değişiklik, gecenin evveliyle sonrası arasındaki iki resimden anlaşılabilir.

İşte bu on üç, on dört ve on beşinci geceleri mehtaplı geceler. Yâni, mehtabın en büyük olduğu, ayın en yuvarlak olduğu zamanlar. On dördü en yuvarlak, on üçü biraz az, on beşi biraz az... Bunların gündüzlerine *eyyâm-ı biyz* deniliyor. *Biyz* kelimesi *ebyaz* kelimesinin, veya *beyzâ* kelimesinin çoğuludur. *Ebyaz* beyaz demek, erkek varlıklar için kullanılan sıfat Arapça'da. *Beyzâ* da yine beyaz demek ama, dişi, müennes olan kelimeler için kullanılan sıfat.

Arapça'da kelimelerin erkek ve dişi olması durumu vardır. Türkçe'de olmayan bir şey. Türkçe'de yok ama Almanca'da var. Meselâ; dişi sayılan kelimelerin başına *di* harf-i tarifi geliyor; erkek olanların başına *der* geliyor. Dişilik, erkeklik bahis konusu edilmeyen, nötr kelimelerde de *das* geliyor. Fransızca'da da *la* ve *le* var. Bazı dillerde bu var.

Beyzâ beyaz demek ama, müennes kelime. *Ebyaz* da beyaz demek ama, müzekker kelime. Bu ikisinin çoğulu *biyz* olur. *Eyyâm-ı biyz*; beyaz günler... Beyazlığın mânâsı ne? Gecelerinin mehtaplı olması... *El-leyletü'l-beydâu*; ak gece, yâni pırıl pırıl mehtabın olduğu gece.

Eyyâm-ı biyzde, gecelerin mehtaplı olduğu zamanda kalkacak, sahurunu yiyecek; ondan sonra oruca niyetlenecek, ertesi gün oruç tutacak. Bugünlerde oruç tutulurdu, Ramazan orucu gelinceye kadar. Sonra Ramazan orucu gelince, Ramazan orucu farz oldu.

Ötekileri isterse tutar; çünkü tutmak yasak diye bir şey yok, tutarsa sevap kazanır. Zâten bugün okuyacağımız ayet-i kerimelerde de geçiyor:

(*Femen tetavvaa hayran fehüve hayrun lehû*) “Sevap kazanmak maksadıyla insan bir şey yaparsa, Allah-u Teâlâ Hazretleri o gayretinden dolayı onu mükâfatlandırır.” Fazla yapılan şeylerin, yapılması yasaklanmamış, ifrat olmayan iyi şeyleri fazla yapanlar, az yapanlara göre daha çok sevap alır.

Ramazan orucu esas alındı. Eyyâm-ı biyz orucunu yine tavsiye ediyoruz. Büyüklerimiz, şeyhlerimiz, müridlerimiz tavsiye ediyorlar. Peygamber Efendimiz o oruçları hiç bırakmamış.

Hatta, hadis kitaplarını okuyorsanız karşılaşmışsınızdır, her hafta pazartesi-perşembe oruç tutmayı da, Ramazan’ın dışındaki zamanlarda Peygamber Efendimiz tavsiye etmiş. Hatta benim vaazlarımda, bir kardeşiniz olarak size zaman zaman hatırlattım: Meselâ, Kurban Bayramı’nın arifesi orucu çok sevap... Meselâ, Şevvalin altı gün oruçları var... Meselâ, Zilhicce ayının ilk on gününde oruç tutmak çok sevap... Meselâ, Receb ayında oruç tutmak çok sevap...

c. Orucun Sayılı Günlerde Farz Olması

أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ

عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ
يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ
خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ
لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

(البقرة: ١٨٤)

(*Eyyâmen ma'dûdât, femen kâne minküm marîdan ev alâ seferin fe'iddetün min eyyâmin uhar, ve ale'llezîne yutîkùnehû fidyetün taàmu miskîn, femen tetavvaa hayran fehüve hayrun lehû, ve en tesùmû hayrun leküm in küntüm ta'lemûn.*) (Bakara, 2/184)

Bu oruç size farz kılındı. (*Eyyâmen ma'dûdât*)
“Ama bütün sene değil, sayılı günlerde. Farz kılındı ama belli günlerde, her zaman değil.”

Burada tabii iki tane husus var, dikkat etmemiz gereken:

Bir; bu oruç bizden önceki ümmetlere de farz kılınmış önemli bir ibadet. İhmâl edilmemesi gereken bir ibadet. Çünkü insanın nefsinin terbiyesi böyle olur. Oruç, nefis terbiyesinde çok önemli bir ibadettir. Onun için, herkesin nefsini terbiye etmesi gerekli olduğundan, bütün ümmetlere farz kılınmış.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيَهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيَهَا

(الشمس: ١-١٠)

(*Kad eflaha men zekkâhâ. Ve kad hàbe men dessâhâ.*) “Nefsini terbiye eden kurtulacak; terbiye edemeyen, hevâ-yı nefesine uyan helâk olacak, cezâ çekecek, mahvolacak, perişan olacak ahirette... O nefsinin hevâ ve hevesâtına uymasından, haramlara, günahlara bulaşmasından, ne cezâlara uğrayacak.” (Şems, 91/9-10)

Bu önemli olduğundan, bütün ümmetlere oruç yazılmış. Demek ki olağan bir şey, bize de emrediliyor. Bu bir önemli husus. Bir de, (*eyyâmen ma’dûdât*) yâni belirli günlerde... Bu da önemli bir şey! Yâni, “Bu oruç niye böyle oluyor, yapamıyoruz, zor geliyor. Niye açlık bize emrediliyor?” denmesin diye, iki nokta beyan edilmiş: Eski ümmetlere de vazifeydi bu, size de vazife... Binâen aleyh, yapacaksınız. Sonra her zaman değil, her gün değil; (*eyyâmen ma’dûdât*) belirli günlerde...

Şimdi bu (*eyyâmen ma’dûdât*) Ramazan ayıdır. O da işte yirmi dokuz veya otuz gündür ve bellidir. Şa’ban’dan sonra gelen, Şevval’den önce gelen şu ayda tutulacak diye sayılı günlerdedir.

“Bu (*eyyâmen ma’dûdât*), Ramazan orucu farz kılınmadan önceki *eyyâm-ı biyz* ve *Aşûre* gibi oruçlardır.” diye de söyleyen tefsir alimleri olmuş ama, umûmiyetle “Ramazan orucu, yirmi dokuz veya otuz gün olan oruç kastediliyor.” demişler.

(*Femen kâne minküm marîdan ev alâ seferin feiddetün min eyyâmin uhar*) Burada da üçüncü bir kolaylık ve rahatlık var. Orucu hoş karşılamak ve hoş kabul etmek için, üç şey peş peşe gelmiş oldu. Evvelkilere de farz kılınmış; binâen aleyh, elle gelen düğün bayram. Bütün insanların vazifesi demek ki... Ondan sonra eyyâm-ı ma'dûdât, belli günlerde, iki...

Üçüncüsü de: (*Femen kâne minküm marîdan*) “Eğer sizden hasta olan varsa, o kimse ki sizden hasta oldu o günde; (*ev alâ seferin*) veya seyahat üzere oldu, sefer üzere oldu...” Yâni, bunu Türkçe güzelce söyleyecek olursak, bizim dil zevkimize göre: “Sizden hasta olan veyahut seyahatte olan kimse için, (*feiddetün min eyyâmin uhar*) başka diğer günlerde, yâni Ramazan’ın dışındaki bir zamanda, bu sayıları tamamlamak vazifesi vardır. Ma'dûdâttır, sayılı günlerdir, belirli günlerdir, eksik de olmaz.”

“—Ramazan orucunu yirmi gün tutsam olmaz mı?..”

Olmaz. Tam, tamamı tutulacak, “On gün tutsam, beş gün tutsam...” pazarlığı yok! Ama seyahatte ise, veya hasta ise; o zaman, o tutamadığı günler kadar bir zamanı, sonra sayarak ödeyecek.

(*Ve ale'llezîne yutîkùnehû*) “Ve o kimseler üzerine ki ona tâkat getirirler, itâka ederler; (*fidyetün taâmü miskîn*) onlara bir miskin'in yedirilmesi fidyesi vazife olarak vardır.”

Ne demek bu?.. Bunun üzerinde çeşitli sözler, ifadeler, açıklamalar yapılmış. Oruç tutmaya tåkati yetmeyenler, güç yetiremeyenler, imkân bulamayanlar için, fidye olarak bir fakirin yedirilmesi, doyurulması vardır.

Şimdi bu *yutîkùnehû*, kelimesinde bir *yutikùn* fiili var, *etåka-yutîku-itåkatên*; bu kelime üzerinde açıklama yapmam lâzım! Bir de *hû* zamiri var; bu *hû* zamiri üzerinde açıklama yapmam lâzım! Burada (*fidyetün taàmü miskîn*) var, bir de fidye üzerinde açıklama yapmam lâzım!..

Bu (*yutîkùnehû*) “Ona kim tåkât getirirse...” Bu *etåka-yutîku* iki mânâyâ gelebilir. Bir; zor da olsa bu işe tåkât getirip yapabilmek mânâsına... Fakat o mânâ olsa, Arapça’da daha ziyade *istitâat* kelimesi kullanılır; öyle olsaydı *yestatiùnehû*, denilirdi diyor bazı müfessirler. Bir de; çok zor olduğundan dermânı kesilmek, yapamamak mânâsına, yânî tåkât getirememek mânâsına gelme ihtimali var.

Elmalılı, Türkçe Elmalılı *Hak Dini Kur’an Dili* tefsirinde, uzun uzun *yutîkùne*’nin tåkât getirememek mânâsına geldiğini açıklamış. (*Yutîkùnehû*) “Ona tåkât getiremeyen...” Ona demekten maksat, oruca... Yâni, “Hasta olduğu için oruca takat getiremeyenler, veyahut başka sebeplerden oruca takat getiremeyenler için (*fidyetün*) fidye vardır.” Bu nedir?.. (*Taàmü miskîn*) “Bir fakirin doyurulması keffareti vardır.”

Keffaret tabii, altmış gün mânâsına da kullanılan bir tâbir olduğundan, bunu ihtiyatlı kullanalım, ihtiyatlı anlayalım: “Fidye vermek vardır, orucun fidyesi vardır.”

Bu (*fidyetün taâmü miskîn*) kıraatinden ayrı, (*fidyetü taâmi miskîn*) diye kıraatler de var. *Miskin* kelimesinin de, *mesâkin* diye kıraati var. Bizim Kur’an-ı Kerim’lerimizdeki, (*fidyetün taâmü miskîn*) tabiridir. Ama hepsi aşağı yukarı aynı mânâyâ varacaklar.

Bu orucu tutamayanlar sonuç itibariyle ne yapacaklar?.. Bir fakiri doyuracaklar, fidye verecekler. Bu hususta hadis-i şerifler var, onların açıklamalarını okuyalım:

Şimdi bir kere İbn-i Abbas RA’ın ve diğer alimlerin bir kısmının açıklamaları var, başka rivayetler var. Muaz RA diyor ki:

“—İşin başında isteyen orucu tutardı; isteyen de tutmazdı, onun yerine fakiri doyururdu. Yâni, kişinin önünde iki seçenek vardı, iki imkân vardı: İsterse orucu kendisi tutardı; isterse orucu tutmaz, bir fakiri doyururdu. İlk oruçla ilgili emir geldiği zaman, böyle bir uygulama vardı.”

İmam Buhârî de, Selemetü’bnü’l-Ekvâ’dan rivayet etmiş ki: “Bu ayet inince isteyen, yâni (*ale’llezîne yûtîkùnehû*) oruca tâkat getiremeyenler...” Buradaki *hû* zamiri oruca gider, fidyeye gitmez. Çünkü, fidyeye gitseydi *hâ* diye müennes zamiri gelecekti.” diye Elmalılı uzun uzun açıklamalarda bulunmuş.

Oruca güç yetiremeyenler, gücü tåkati olmayanlar fakire yemek verir. Veyahut da yine, *yütikûne*'nin iki mânâsından birisine göre gücü yeten, elinde imkânı olan, oruç yerine fakire yemek yedirir. Yâni, zengin zenginliğinden fakirin karnının doymasını sağlamak gibi olmuş oluyor.

Böylece, sonradan bu muhayyerlik, yâni “İstersen orucu kendin tut; istersen tutma, bir miskin karnını doyur!” tarzındaki muhayyerlik kaldırılmıştır. Bundan sonraki 185. ayet-i kerime inince, herkese orucu bizzat tutması gerekli olmuştur, diye açıklama yapanlar var.

Bazıları da diyorlar ki: “Hayır! Burada bir nesih bahis konusu değildir.” Meselâ İbn-i Abbas RA diyor ki: (*Leyset mensûhaten*) “Bu hüküm kaldırılmış, mensuh bir hüküm değildir. Daha sonraki ayetle değiştirilmiş bir hüküm değildir. Burada bahis konusu olan (*eş-şeyhü'l-kebîr*), yâni ihtiyar kimsedir.”

Arapça'da *şeyh*, ihtiyar mânâsına; bizdeki gibi tarikat şeyhi mânâsına denmiyor. “İhtiyar adam, tåkât getiremiyor, o zaman ne yapacak?.. Eskiden tåkât getirirdi, gençliğinde tutardı ama yaşlandı; o zaman ne yapacak?.. Yine bir fakire yemek yedirecek. O da oruç tutamamasının karşılığı olarak, aynı sevabı almasını sağlayacak. O mânâyadır.” diye İbn-i Abbas böyle tefsir eylemiş.

Buna göre, meselâ ihtiyar kadın, ihtiyar zât. Bu ikisi oruç tutamıyorlar. Yemekleri yerler, onun yerine fakirlere yemek yedirirler.

Başka kimler olabilir böyle oruç tutamayan kimseler? Meselâ hanım, kadıncağız bebek bekliyor. Eğer yemek yemezse, bebeğini besleyemeyecek. Yâni daha doğmamış, bebek karnında, hamile... O zaman oruç tutarsa, bebeği veya kendisi zarar görecektir. Çünkü bebek beklemekten dolayı, hamileliğin çeşitli sıkıntıları, zorlukları var. Vücuttaki bir takım faaliyetlerde, doktorların, tabiplerin bildiği, söylediği bir takım sıkıntılar oluşuyor. Zar zor oturuyor, kalkıyor, yaşıyor. Çeşitli sıkıntılar çekiyor.

Onun için, annelerin hakları ödenemez. Aylarca o sıkıntıları çekiyor o bebeğe kavuşacağım diye, ondan sonra bağına basıyor... Bu hamile hanımlar da, bu tutamayanların içine girerler.

Yine emzikli anneler olabilir. Çocuğu doğmuş, çocuğu besliyor. Oruç tutarsa çocuk aç kalacak, süt olmayacak, çocuğunu besleyemeyecek. İşte onlar içindir.

Tabii oruç tutamayanlar, bu durumda olanlar fidye verirler. Ama, (*Femen tetavva*) “Kim sevap kazanmak için daha büyük bir gayret gösterirse, (*fehüve hayrun lehû*) o onun için daha hayırlıdır.”

Daha büyük gayret göstermek ne şekilde olabilir? Ya bir fakiri beslemez de, birkaç fakiri birden besler. Enes RA yüz yaşına gelmiş, oruç tutamıyor tabii kendisi. Kazanlarla yemek pişirtirmiş, yüz fakir çağırır, onları doyurmuş. Bu tabii tatavvudur, sevap kazanmak maksadıyla bir gayrettir.

Ya da bir fakirin ölçөгünü söylemişlerdir, iki kilo, üç kilo buğday veya beldenin mahsûlü neyse, arpa veyahut hurma, veyahut ona benzer şey... Onların miktarları fıkıh kitaplarında yazılmıştır, o kadar verir.

E o kadar vermiyor da, kendi cömertliğinden, iyilikseverliğinden daha fazla veriyor... Bu da tatavvunun bir şekli olabilir. Yâni, bir miskine vereceği asgarî miktarı vermiyor da, bol bol veriyor. Bu da öyle olabilir.

Veyahut da tatavvu'dan maksat ne olur?.. Elinde böyle imkân var, isterse oruç tutmaz, fukaraya yedirir ama, öyle yapmıyor; hem oruç tutuyor, hem fukaraya yediriyor. İki taraftan da sevap kazanıyor.

Böyle sevaba çok düşkün insanlar da, her zaman her devirde görülüyor. Bizim kardeşlerimizin arasında da, –Allah razı olsun– böyle sevap için nice fedâkârlıklar yapan insanları hep gördük, gene de görüyoruz. Bu diyarda da görüyoruz, Allah razı olsun... Cami almak, daha başka hayırları yapmak hususunda nice gayretler gösteriyorlar. Keselerinin ağzını açıyorlar, sevapları kazanıyorlar. Allah sevdiği, razı olduğu kul eylesin...

(*Femen tetavvaa hayran*) “Kim hayır olarak böyle bir ilâve gayret gösterirse, bir iyilik yaparsa; (*fehüve hayrun lehû*) elbette mükâfatı daha çok olur, böyle davranışı onun için daha hayırlı olur, daha çok sevaplara nâil olur.”

(*Ve en tesùmû hayrun leküm*) “Eğer gücünüz yetiyor da, yettiği halde, ‘Ben oruç tutmayayım, fakiri doyurayım!’ diyorsanız; (*ve en tesùmû hayrun leküm in küntüm ta’lemûn*) eğer iyice idrak edecek, orucun faziletini, maddî, manevî, sıhhî faydalarını iyice düşünecek olursanız, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”

Tabii, burada da yukarıdaki kelimeleri anlayıştaki, tefsir edişlerdeki anlayışlara göre kim kastediliyor diye de, anlayışlar yine çeşitli ihtimallere bölünüyor. Yâni, “Hem oruç tutmaya kâdir ama, önünde seçenek olarak isterse oruç tutmaz da fakiri doyurur, ayet bu mânâya geliyor.” diyenler, ayetin bu kısmına, “Bunlar fakir doyuracaklarına, orucu kendileri tutsalar daha hayırlıdır.” diye mânâ veriyorlar.

Diğer şekilde anlayanlar: (*Yâ eyyühe’llezîne âmenû!*) “‘Ey iman edenler!’ hitâbına muhatap olanların hepsi, ey sizler, ey müslümanlar! Oruç tutmanız, evet meşakkatli bir ibadet, aç kalıyorsunuz, mahrumiyetlere katlanıyorsunuz, akşama doğru benziniz sararıp soluyor ama, bunun çok faydaları var. (*Ve en tesùmû hayrun leküm*) Sizin oruç tutmanız, sizin için tutmamaktan çok daha hayırlıdır. Bu ibadeti sevin, bu ibadetin kıymetini anlayın! Çünkü bunun bir sevabı var ahirette...” diye mânâ veriyorlar.

Çünkü, Allah-u Teâlâ Hazretleri buyurmuş ki bir hadis-i kudsîde:²

الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أُجْزَى بِهِ

(خ.م.ت.حم.خز.عن أبي هريرة؛ م.ن.حم.خز.عن أبي سعيد؛ ن.حل.والبزار عن علي)

(*Es-savmü lî, ve ene eczî bihî*) “Oruç benimdir, onun mükâfatını ben vereceğim. Benim için yapıyor, mükâfatını çok vereceğim.”

² Buhârî, *Sahîh*, c.VI, s.2723, *Tevhid* 100/35, no:7054; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.806, *Sıyâm* 13/30, no:1151; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.136, no:764; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.234, no:7194; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.198, no:1900; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.45, no:1235; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.23, no:8492; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.II, s.286, no:1005; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.272, no:8893; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.294, no:3580; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.235, no:7898; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.379, no:7723; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.273; Şeybânî, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, c.III, s.149, no:1649; Ebû Avâne, *Müsned*, c.II, s.163, no:2674; Tahavî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.VI, s.476, no:2507; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.269, no:541; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXI, s.371; Ukaylî, *Duafâ*, c.III, s.99, no:1073; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd- Duafâ*, c.III, s.345; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XXIII, s.219; Ebû Hüreyre RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.II, s.806, *Sıyâm* 13/30, no:1151; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.162, no:2213; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.232, no:7174; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.198, no:1900; Abd ibn-i Humejd, *Müsned*, c.I, s.288, no:921; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.5, no:8986; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.IV, s.159, no:2211; Bezzâr, *Müsned*, c.III, s.129, no:915; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.90, no:2521; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.IV, s.349; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.177, no:4478; Hz. Ali RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.446, no:4256; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.X, s.98, no:10078; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VII, s.213, no:3691; Abdullah ibn-i Mes'ud RA.

إِنَّمَا يُوفَى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

(الزمر: ١٠)

(*Innemâ yüveffa's-sâbirûne ecrâhüm bi-gayri hisâb*) [Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir.] (Zümer, 39/10) Sabredenlerin mükâfatı bi-gayri hisâb verildiği için, çok sevaba nâil olacaklar.

Mânevî sevap var, bir... Ondan sonra bedenî fayda var, sıhhî fayda var. Çünkü yemek iyidir, insan gıda alıyor, besleniyor ama, bazen de fazla yendiği zaman zararlı oluyor. O zaman da doktorlar perhiz koyuyorlar, yasak koyuyorlar; “Şunları şunları yemeyeceksin veyahut az yiyeceksin, şu miktardan fazla yemeyeceksin!..” diyorlar. Sıhhî faydası var.

Sonra ahlâkî faydası var, nefsi terbiye etmesi faydası var. Tasavvufî faydası var, ictimâî faydası var, zihnî faydası var. Zihni cilâlandırıyor, kalbi nurlandırıyor, duyguları hassaslaştırıyor... Neticeleri itibariyle, çok önemli bir ibadet! Çok önemli bir ibadet olduğundan da, bütün ümmetlere emredilmiş.

Onun için, “Ey mü'minler, oruç tutmanız, sizlerin hepiniz için çok hayırlıdır!” mânâsınadır bu. (*Hayrun leküm in küntüm ta'lemûn*) “Eğer biliyor iseniz, bilen kimseler iseniz; eğer bu orucun esrârını, faydalarını anlayabilen kimseler iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.” mânâsına.

Bu ayet-i kerimeden sonra 185. ayet-i kerimede de, yine oruçla ilgili hususlar devam edecek. O ayet-i kerimeden sonra, başka konuya geçeceğiz. Ama o 185. ayet-i kerimenin açıklamasını, inşaallah önümüzdeki sohbetimizde yapalım!

Allah hepinizden razı olsun... Hepinizi takvâ ehli, ibadetlerin kıymetini, izzetini, faydalarını anlayan ârif müslümanlar eylesin... Rızasına uygun yaşayıp, huzuruna sevdiği, razı olduğu kullar olarak varmayı, Allah cümlenize nasib eylesin...

Hem dünyada aziz, bahtiyar olun, hem de ahirette Rabbimiz cennetiyle, cemâliyle cümlenizi, sevdiklerinizle beraber müşerref eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

18. 07. 2000 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü